

Hyvät kuulijat

102 vuotta sitten täällä koettiin ylihärmäläisten vapaussodan synkimmät hetket. Jo päivää aikaisemmin, vain 15-vuotiaasta, Matti Ikolasta tuli ensimmäinen ylihärmäläinen sankarivainaja, mutta 15. maaliskuuta 1918 Pyhkiön torpan maastossa käydyssä taistelussa kaatui vielä yhdeksän Ylihärmän suojeluskuntaan kuulunutta sotilasta: Antti Syrjämäki, Iisakki Hella, Antti Jussila, Anttoni Yliuoma, Antti Kortesuoma, Aukusti Välikangas, Kustaa Pekkala, Jaakko Mäki ja Nikolai Holstikko.

Ylihärmäläiset eivät ole unohtaneet Isänmaan puoleista taistelleiden esi-isensä muistoa ja siksi tänään on saavuttu jälleen Väärinmajalle ja laskettu kukkalaite Mannisen taistelun muistomerille.

Vapaussodassa ylihärmäläisiä johti jääkäri Kaapo Viitaharju. Ylihärmäläisten lisäksi komppaniasta kaatui myös lappajärveläinen Erkki Rauhala ja ainakin kuusi miestä haavoittui. Kaikkiaan Mannisen ja Enorannan taisteluissa valkoisten tappiot olivat 26 miestä.

Miten Mannisen taistelut Ruoveden Väärinmajalla liittyivät vapaussodan yleistilanteeseen?

Punaisten pohjoisrintamalla tavoiteltiin maaliskuun alussa 1918 Vilppulan haltuunottoa ja etenemistä Haapamäelle, pyrkimällä valtaamaan Vilppulan sivustassa sijaitsevat Virrat ja Ruovesi. Punaisten yleishyökkäys alkoi aamulla maaliskuun 10. päivä. Jääkäri Kaapo Viitaharjun pääosin ylihärmäläisistä, lappajärveläisistä ja vimpeliläisistä koostuva Etelä-Pohjanmaan pataljoonan 1. komppania siirrettiin Vilppulasta ensin Virtain Vaskivedelle ja sieltä taistelujen päätyttyä Ruoveden Väärinmajan kylään, jossa komppania joutui Mannisen talon ympäristössä nelipäiväiseen taisteluun. Komppanian vahvuus oli 14. maaliskuuta yhteensä 216 miestä.

Ennen kaatumistaan 14. maaliskuuta 15-vuotias Matti Ikola ehti kirjoittaa kotiinsa, suora lainaus:

”Täällä sitä ollaan. Olen nyt ylihärmäläisten mukana 1. komppanian 2. joukkueen ensimmäisessä ryhmässä. Tänä yönä tulim Vaskivedeltä. Taistelu siellä kesti kaksi päivää ja vihollinen siellä oli tuhatlukuinen. Punaisten tekivät siellä vahinkoa ampumalla tykillä. Kolme taloa paloi. Konekiväärit kalkattivat pimeästä pimeään. Eivät näy punaiset pitävän 8-tuntista

työpäivää. Nyt on taas lähdettävä rintamalle. Kiivaita taisteluita käydään joka paikassa. Hyvästi.” Lainausta päättyy.

15.3. Helsingin punakaartin II rykmentin A-komppania aloitti aikaisin aamulla hyökkäyksen kohti Enoranta, mutta valkoiset onnistuivat torjumaan sen. Uusi hyökkäys käynnistyi kello 15 iltapäivällä, jolloin punaiset huomasivat valkoisten puolustuslinjassa aukon Pyhkiön torpan kohdalla vajaan kilometrin verran Seppälän ja Mannisen talojen länsipuolella. Punaiset yrittivät tunkeutua maantielle ainakin kahden komppanian voimin, mutta jääkäri Kaapo Viitaharju huomasi alueella liikettä ja lähti tutkimaan asiaa noin 40 miehen osaston kanssa. Osapuolet törmäsivät toisiinsa metsäisellä mäellä, jonka yhteydessä syntyneessä taistelussa valkoiset joutuivat aluksi perääntymään punaisten ylivoiman edessä. Valkoisten ryhmittäytyttyä puolustusasemiin taistelu jatkui aina iltahämärään saakka, jolloin he saivat vahvistuksia ja punaiset perääntyivät taistelusta.

Juha Erkki Kosolan kertomus:

”Seuraavana päivänä meidät määrättiin ketjuun Mannisen talosta Enonrannan suuntaan. Jääkäri Viitaharju kulki tutkien lähimetsiä. Hän tuli pian kiireesti ilmoittamaan, että punaiset ovat tulossa. Viitaharju komensi meidät hyökkäämään heti erälle mäen kukkulalle, jonka saavutimme samanaikaisesti punaisten kanssa. Jouduimme miltei käsikähmään vihollisen kanssa. Aukusti Välikangas kaatui vierelleni. Kerroin siitä Jussi Larvakankaalle. Samassa saimme molemmat kiväärin kuulasta päähämme. Takanani ollut Ville Hietala sai vasempaan käsivarteensa kaksi kiväärin kuulaa. Minuun sattui oikealle puolelle ohimoon. Makasin hetken maassa puoliksi tiedottomana. Virkosin ja aloin kontata pois päin. Tapasin miehiä, jotka taluttivat minua vähän matkaa. Sitten he hankkivat reen, millä he työnsivät minut Mannisen talon pihamaalle ja kantoivat minut kellariin. Siellä oli jo ennestään useita haavoittuneita.”

Juho Pajulan kertomus:

”Aamulla 15.3. meitä vietiin Manniselta Ruoveden suunnalle noin puolitoista kilometriä. Tehtävänä me oli tarkastaa punaisten liikehtimistä Puolivälin ja Pyhkiön torppien välisessä maastossa. Tehtävä näytti helpolta, mutta Sallimus oli toisin määrännyt. Punaiset alkoivat liikehtiä asemiamme kohti suurina joukkoina. Lähetimme sanan uhkaavasta vaarasta päälliköllemme, joka saapui heti paikalle noin sadan miehen kanssa.

Levittäydyimme Puolivälin torpan luona maantiellä ketjuun.

Komppanianpäällikkö komensi meidät eteenpäin. Siirryimme maantieltä metsään, josta muutaman hetken kuluttua muodostui monen miehen viimeinen leposija. Kun olimme edenneet maantiestä noin 75 metriä, alkoi vastaamme sataa kuulia. Edessä oli notkelma. Sen takana metsä tiheni ja maasto kohosi. Siihen kohtaan punaiset olivat ehtineet edetä. Asettauduin vierustoverini kanssa ison kiven taakse. Huomasimme noin 30 - 40 metrin etäisyydellä edessämme punaisten joukon. Vierustoverini otti ampumasennon ja aikoi avata tulen. Yksi punaisista oli huomannut hänet ja ehti ampua ensin. Punikin ampuma kiväärin kuula lävisti taisteluparini otsan.

Samassa kuului päällikkömme komento mennä eteenpäin, joten ei auttanut jäädä paikalleen. Monet kuitenkin valittivat, että kohta joudumme aivan sekaisin punaisten kanssa. Punaiset väistyivät vähän, mutta eivät kuitenkaan lähteneet perääntymään. Pian taistelimme mies miestä vastaan. Vaikka punaisilla oli paremmat asemat, voitimme taistelun. Kun metsä alkoi hämärtyä, taistelu loppui aivan itsestään. Taistelutantereella metsässä virui paljon kaatuneita molemmin puolin. Punaiset poistuivat paikalta jättäen kaatuneensa, joita vielä keväällä paikkakuntalaiset olivat löytäneet useita. Meillä ei ollut halua lähteä pimeään metsään punaisten takaa-ajoon. Omat kaatuneet, yhdeksän ylihärmäläistä miestä, noudettiin välittömästi pois taistelukentältä. Jätimme paikalle vartion, johon minäkin kuuluiin.”

Hyvät kuulijat!

Vapaussodan Rintamamiesliitto perustettiin Tampereella 1929 ja liitto jaettiin suojeluskuntapiirejä vastaaviin piireihin. Piirit jakaantuivat puolestaan kunnissa toimiviin yhdistyksiin. Ylihärmän rintamamiesyhdistys päätti rakentaa 11.5.1934 Väärinmajan taistelukentälle muistomerkin. Sen suunnitteli ylihärmäläinen maanviljelijä ja jääkärivärväri Juho Kivimäki.

Viikon aikana vapaussodan veteraanit rakensivat muistomerkin Vilppula-Ruovesi-maantien varteen ns. Puolivälin torpan luo. Rakennusmateriaaleina käytettiin 100 kuormaa sementtiä, 43 säkkiä sementtiä (á 50 kg), 500 litraa vettä, 56 kuormaa kiilakiviä, 7,5 kuormaa peruskiviä, 124 kuormaa täytemaata, 59 kuormaa ruokamultaa, 13 autokuormaa mukulakiviä, 16 kuormaa soraa, 100 kiloa rautaa, kuusi tusinaa erilaisia lautoja, puolitoista kiloa dynamiittia, 10 sytytysnallia, 12 pesuharjaa, kolme kuuden tuuman tykinammusta, neljä kolmen tuuman tykinammusta ja 10 kiloa kettinkiä.

Muistomerkin juhlallinen vihkiminen pidettiin 17.6.1934. Juhlaan osallistui pelkästään Etelä-Pohjanmaalta noin 400 rintamamiestä ja suojeluskuntalaista, joista puolet olivat ylihärmäläisiä. Muistomerkkiin on kiinnitetty laatta: "Täällä 1918 käytyjen taistelujen muistoksi ja kaatuneiden aseveljiensä kunniaksi rakensivat tämän muistomerkin Ylihärmän, Isonkyrön, Jalasjärven, Kauhavan, Alajärven, Alavuuden, Lappajärven, Ylistaron, Vimpelin, Vaasan ja Alahärmän miehet".

Muistomerkki luovutettiin Väärinmajan Suojeluskunnan ja Lotta Svärd-osastojen hoitoon. Vastaanottajat lupasivat hoitaa muistomerkkiä hyvin, jotta se muistuttaisi vielä tuleviakin sukupolvia esi-isien suurista uhrauksista.

Ylihärmän Rintamamiesyhdistys ry osti muistomerkkialueen 29.3.1938 päivätyllä kauppakirjalla Yrjö ja Maija Enorannalta. 0,040 ha määräala on muodostettu lainvoiman saaneessa lohkomistoimituksessa itsenäiseksi tilaksi Ylihärmän Rintamamiesyhdistys ry:lle. Lohkominen on merkitty maarekisteriin 15.6.1939 nimellä Väärinmajan muistomerkki, mutta sille ei ole haettu koskaan lainhuutoa. Rintamamiesliitto ja sen alaorganisaatiot lakkautettiin valvontakomission vaatimuksesta 19.10.1944.

Kaksikymmentä vuotta sitten, Vapaussoturi-lehden numerossa 1/2000, kirjoitettiin: "Yksitoista Etelä-Pohjanmaan kuntaa pystytti aikanaan muistomerkin Väärinmajan taistelupaikalle Ruovedelle. Näistä kunnista lienee kymmenen jo unohtanut muistomerkin, mutta sen sijaan ylihärmäläiset ovat käyneet vuosittain suurella joukolla muistomerkillä. Viime vuonnakin yli kahdenkymmenen ylihärmäläisen joukko kävi hoitamassa Väärinmajan taistelun muistomerkkiä ja tutustumassa samalla kylään ja kyläläisiin.

Patsaan etusivun laatta kunnostettiin, sillä sen luettavuus oli vuosien mittaan käynyt huonoksi. Käsittelyn jälkeen laatan teksti on jälleen selkeä. Siinä lukee: "Näillä kummuilla taistelleet ja kuoloon käyneet seisoivat ja kaatuivat isänmaan itsenäisyyden aamuvartiona niin kuin Suomen miesten on aina maansa puolesta seisottava ja kaaduttava".

Laatan kunnostamisen jälkeen vietettiin patsaalla laulutuokio. Paikallisina kunniavieraina oli tilaisuudessa mukana Väärinmajan Mannisen talon väkeä."

Viime vuosina muistomerkestä ja sen ympäristöstä ovat huolehtineet Ruoveden reserviläisjärjestöt ja Väärinmajan kyläyhdistyksen edustajat, eivätkä ylihärmäläisetkään ole unohtaneet alueen ylläpitoa. He ovat tehneet vuosittain 15.3. muistokäynnin muistomerkillä ja laskeneet kukkalaitteen. Viime vuonna sain olla heidän mukana. Tilaisuuden jälkeen täällä Tapiolassa

järjestetyssä kahvitilaisuudessa sain kuulla, että Ylihärmän Rintamamiesyhdistyksen lakkauttamisen yhteydessä omistusta ei ole siirretty kenellekään ja että tontti voitaisiin luovuttaa uudelleen kantatilasta, jonka nykyinen omistaja Simo Enoranta olisi valmis tekemään lahjoituksen. Ongelmana oli, että paikalliset yhdistykset eivät halunneet ottaa lahjoitusta vastaan, mutta olisivat kuitenkin valmiita huolehtimaan muistomerkestä ja sen ympäristöstä entiseen tapaan.

Mieleeni tuli, että Vapaussodan Perinneliitto, jonka hallitukseen kuulun, voisi olla mahdollinen lahjoituksen vastaanottaja, jos muistomerkin omistus voitaisiin edellä esitetyllä tavalla saada järjestykseen. Yhdistyksemme, Vapaussodan ja Itsenäisyyden Etelä-Pohjanmaan Perinneyhdistys ry, päätti 21.3.2019 tehdä Vapaussodan Perinneliitolle esityksen ottaa Väärinmajan muistomerkki lahjoituksena vastaan, varsinkin kun ylihärmäläiset maanpuolustusjärjestöt; Ylihärmän Reserviupseerikerho ry ja Ylihärmän Reserviläiset ry lupasivat myös antaa tukensa muistomerkin kunnossapitoon. Samanlaisen päätöksen tekivät myös Ruoveden Reserviläiset ry. Yhdistyksemme teki Perinneliitolle esityksen 25.3.2019 ja erinäisten vaiheiden jälkeen Vapaussodan Perinneliiton hallitus päätti tämän vuoden helmikuussa, 17.2.2020, ottaa muistomerkkialue lahjoituksena vastaan Simo Enorannalta. Lahjoituksen käytännön järjestelyt ovat parhaillaan käynnissä.

Hyvät kuulijat!

Vapaussoturi-lehden päätoimittaja Mikko Uola käsitteli rintamamiesyhdistysten lakkauttamiseen liittyviä epäselvyyksiä Vapaussoturi-lehdessä 2/1999 ja kirjoitti otsikon "Muistomerkkien omistussuhteet syytä selvittää", alla mm:

"Yhtenä keskeisenä syynä tähän on se, ettei patsaat pystyttäneitä järjestöjä enää ole olemassa. Kun suojeluskunnat, Lotta Svärd ja rintamamiesyhdistykset lakkautettiin, ei muistomerkkien tulevaa hoitoa järjestetty. Ajankohta jatkosodan jälkeisinä vuosina ei ollut otollinen tällaisista asioista keskustelemiselle. Tänä päivänä ei läheskään aina tiedetä, kuka muistomerkit omistaa, ei usein edes sitä, kenen maalla ne sijaitsevat. Jos muistomerkki on aikanaan luovutettu esimerkiksi kunnalle tai seurakunnalle, asiat ovat yleensä kunnossa, mutta kymmenet tai sadat muut patsaat ja muistokivet ovat sen varassa, muistaako tai viitsiikö joku henkilö tai yhteisö pitää niistä huolta asian harrastuksesta. Eri paikkakunnilla olisi syytä selvittää muistomerkkien ja niiden maapohjan omistussuhteet ja lähteä sitä kautta järjestämään niiden vastaista hoitoa..."

ja edelleen: "Mikäli muistomerkki on ollut suojeluskuntien ja lottien taikka rintamamiesyhdistysten omaisuutta, eikä sitä ole näiden järjestöjen lakkauttamisen yhteydessä lahjoitettu millekään muulle yhteisölle, muistomerkki on periaatteessa valtion omaisuutta..."

ja viimeinen kappale: "Muistomerkkien omistussuhteiden selvittäminen olisi syytä tehdä paikkakuntakohtaisesti. Ehkäpä sillä tavoin voitaisiin jossain vaiheessa päästä pysyvään ratkaisuun, joka takaisi patsaiden ja muistokivien jatkuvan ja asiallisen hoitamisen. Nykyisin käy liian usein niin, että kun joku joukko panee talkoilla muistomerkin kuntoon, luullaan, että asiat ovat nyt pysyvästi kunnossa. Näin ei suinkaan ole, vaan arvokkaat muistomerkit, joista monet ovat tunnettujen kuvanveistäjien luomuksia, vaativat huolenpitoa vuodesta toiseen."

Hyvät läsnäolijat!

Ennen Vapaussodan Perinneliiton päätöstä lahjoituksen vastaanottamisesta asiaa selvitettiin. Todettiin, että Väärinmajan muistomerkki -nimistä tilaa ei ole lainhuudatettu. Lainhuutotodistuksen 25.3.2019 mukaan rekisteriyksikössä ei ole lainhuutomerkintöjä eikä kirjaamisviranomaisen tiedossa ole myöskään lainhuudattamattomia luovutuksia.

Tämä tarkoittaa sitä, että mahdollinen uusi omistaja Suomen valtio, tai oikeammin museovirasto, ei ole hakenut tilalle lainhuutoa. Tiedämme lisäksi jokainen, ettei valtiolta ole huolehtinut muistomerkistä vuoden 1944 jälkeen. Yhdistyksemme on tutkinut Kansallisarkistossa Valtioneuvoston lakkauttuspäätöksen 23.9.1944. Siinä mainitaan ainoastaan, että päätettiin lakkauttaa Rintamamiesliitto ry ja sen alajärjestönä toimivat yhdistykset. Yhdistysten omaisuudesta tai muistomerkeistä ei mainita mitään. Oikeusministeriön pöytäkirjoistakaan ei löydy tarkempaa tietoa.

Muistomerkin omistuskysymys siirtyy nyt seuraavaan vaiheeseen. Lahjoituksen vastaanoton jälkeen selviää, saako Vapaussodan Perinneliitto ry lainhuudon tilaan, jolla sijaitsee meille niin tärkeä Mannisen muistomerkki. Toivottavasti saa, sillä tämä on samalla ennakkotapaus vuosikymmeniä jatkuneeseen epätietoisuuteen, ei vain tämän vaan useiden muidenkin vapaussodan muistomerkkien omistussuhteista.

Muistomerkin sanoja mukaillen: Koska näillä kummuilla taistelleet ja kuoloon käyneet seisoivat ja kaatuivat isänmaan itsenäisyyden aamuvartiona, niin myös meidän jälkipolvien on heidän tekojaan ja muistoaan kunnioitettava.